

Van İlinde Süt Sığırçılığı Yapan İşletmelerin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu

Benefiting of Dairy Cattle Farms from Agricultural Supports in Van Province

Mustafa TERİN

Sorumlu yazar / Corresponding author

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

mustafaterin@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6550-335X

Melike CEYLAN

Arař. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

melikeceylan@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1301-6576

Kenan ÇİFTÇİ

Dr. Öğr. Üyesi., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

kenanciftci@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9545-0455

İbrahim YILDIRIM

Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

iyildirim@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0883-8612

Atıf / Cite as: Terin, M., Ceylan, M., Çiftçi, K., Yıldırım, İ. (2024). Van İlinde Süt Sığırçılığı İşletmelerinin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), 10(2), 103-117

Bu çalışma, 8-9 Şubat 2024 tarihleri arasında Van ilinde düzenlenen Uluslararası Vizyon Van Kongresinde sözlü sunum olarak sunulmuştur.

JEL sınıflaması kodları / JEL classification codes: Q10 - Q16 - Q18

DOI: 10.61513/tead.1491261

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliř tarihi / Received date: 30.05.2024

Kabul tarihi / Accepted date: 02.10.2024

e-ISSN: 2687 – 2765

Cilt / Volume:10, Sayı / Issue:2, Yıl / Year: 2024

Van İlinde Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu

Öz

Süt, dengeli ve sağlıklı beslenmede oldukça önemli bir gıda maddesidir. Türkiye’de üretilen sütün %92.5’i inek sütünden oluşmaktadır. Bu nedenle toplumun ihtiyaç duyduğu süt ve süt ürünlerinin yeteri kadar üretilebilmesi, süt sığırcılığı işletmelerinin varlıklarını sürdürebilmeleri ile mümkündür. Süt sığırcılığı işletmelerinin üretime devam edebilmesi, teknolojik yenilikleri ve değişen pazar koşullarına uyum sağlayabilmesi için gelişmiş ülkelerde olduğu gibi mutlaka desteklenmelidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Van ilinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin tarımsal desteklerden faydalanma durumlarını ve tarımsal desteklere olan bakış açılarını belirlemektir. Araştırmanın ana materyalini Tuşba, Muradiye ve Gevaş ilçelerinde süt sığırcılığı yapan 178 işletmeden toplanan anket verileri oluşturmaktadır. Anketlerden elde edilen verilerin değerlendirilmesinde frekans dağılımı ve çapraz tablolar kullanılmıştır. Araştırmada işletmelerin %89.9’unun tarımsal desteklerden faydalandığı, %10.1’inin faydalanmadığı, desteklerden faydalanamayan işletmelerin yarısının küçük olduğu, %27.8’inin desteklerden haberdar olmadığı ve %22.2’sinin tapu sorunları nedeniyle desteklerden faydalanamadığı, işletmelerin sırasıyla en çok buzağı, mazot ve gübre desteklerinden faydalandıkları belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca işletmelerin %40.0’nin tarımsal destekleri teşvik edici bulduğu, %58.8’inin desteklerin yeterli olmadığı, %46.1’inin tarımsal destekleri tarımsal alanda harcadığı ve tarımsal desteklerle ilgili en önemli sorunun desteklerin zamanında ödenmemesi olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ilde süt sığırcılığı işletmelerinin gelişmesi ve sürdürülebilir olması için tarımsal desteklerin artarak devam etmesi ve özellikle desteklerden faydalanamayan işletmelerin var olan sorunlarının çözülmesinin önem arz ettiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Süt sığırcılığı, Tarımsal destekler, Van

Benefiting of Dairy Cattle Farms from Agricultural Supports in Van Province

Abstract

For a balanced and healthy diet, milk is considered as an essential item among the food products. Milk provided from dairy cattle consists of 92.5 % of total milk production in Türkiye. Given this figures, dairy cattle sector needs to be sustainable and continue their existence. Taking into consideration the changing market conditions, global competition and technological innovations, this sector should be supported with suitable means. The study aims determining the level of producers’ benefiting from agricultural supports and their views in this regard. The data were collected from 178 dairy cattle farms in Tuşba, Muradiye and Gevaş districts of Van Province and was classified by frequency distribution and cross tables. A great deal of the farms (89.9%) benefited from agricultural supports. Half of farms which could not benefitted from the supports stated the reason as smallness of their farms. On the other hand, 27.8 and 22.2 % of farms could not benefitted from the support because of not being the awareness of supports and the title deed problems, respectively. The farms benefited most from calf, diesel and fertilizer supports, respectively. While more than half of the farms indicated that the supports were not sufficient, those who found the agricultural supports encouraging were 40.0 %. Nearly half of the producers spent the support in agricultural fields. Payment delays were stated as the major setbacks regarding the efficient utilization of the supports. In light of results, we strongly recommend that agricultural supports be sufficient and sustainable and paid in time while the required measured taken for those who could not benefitted from supports.

Keywords: Dairy cattle, Agricultural supports, Van

1. GİRİŞ

Süt sığırcılığı üretim faaliyeti, süt üretiminin yanı sıra tarım işletmelerine nakit akışı sağlaması, aile işgücünü değerlendirmesi, besi materyali olan erkek buzağuların üretim yeri olması ve kırsaldan kente olan göçü azaltması gibi birçok sosyal ve ekonomik katkıları olan önemli bir tarımsal faaliyettir (Aksoy, Terin ve Güler, 2012; Sayın, 2001; Terin ve Yavuz, 2015, Torgut, Annayev, Türkekul ve Kart, 2019; Büyükcan ve Tan, 2020; Terin, Ceylan, Çiftçi ve Yıldırım, 2022).

Türkiye’de üretilen sütün %92.5’i inek sütünden oluşmaktadır. Bu nedenle toplumun ihtiyaç duyduğu süt ve süt ürünlerinin yeteri kadar üretilebilmesi süt sığırcılığı işletmelerinin varlıklarını sürdürebilmeleri ile mümkündür. Süt sığırcılığı işletmelerinin üretime devam edebilmesi, değişen piyasa koşullarına ve teknolojiye uyum sağlayabilmesi için stratejik öneme sahip olan bu sektörün desteklenmesi oldukça önemlidir.

Türkiye’de tarımsal üretimin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması için Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar genel olarak tarım, bitkisel üretimde girdi desteği ve destekleme alımları, hayvansal üretimde ise ıslah çalışmaları ile sektör desteklenmiştir. Günümüzde ise tarımsal destekler; alan bazlı destekler, telafi edici ödemeler, fark ödemesi, hayvancılık destekleri, kırsal kalkınma destekleri, tarım sigortası desteği ve diğer tarımsal amaçlı destekler olarak uygulanmaktadır. Tarımsal destek bütçesi 2021 yılında 24.1 milyar TL iken, 2023 yılında 54 milyar TL’ye yükselmiştir. Tarımsal destek ödemelerinin 2023 yılı itibarıyla %35.2’sinin alan bazlı destek ödemelerine, %22.4’ünün hayvancılık desteklerine, %11.7’inin kırsal kalkınma, %11.5’inin fark ödemesi ve %9.6’sının tarım sigortası destek ödemelerine yapılacağı öngörülmektedir (CSBB, 2024).

Süt sığırcılığı işletmelerinin tarımsal desteklerden veya sübvansiyonlardan yararlanmaları ile ilgili literatürde önemli sayıda çalışma mevcut olup, araştırmada son yıllarda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. McCloud ve Kumbhakar (2008) tarafından Danimarka, Finlandiya ve İsveç’te

yapılan çalışmada, tarımsal desteklerin süt sığırcılığı işletmelerinin verimliliğini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Choden vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada tarımsal desteklerin süt sığırcılığı işletmelerinde süt ve süt ürünleri üretim miktarını arttırdığını ve işletmelerin yaşam koşullarını iyileştirdiğini belirtmiştir. Torgut vd. (2019) tarafından İzmir ilinde yapılan çalışmada, işletmelerin %76.12’sinin mazot ve gübre, %74.63’ünün buzağı, %19.40’ının yem bitkileri desteğinden faydalandığı ve %49.25’inin destekleri yetersiz buldukları tespit edilmiştir. Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan (2019) tarafından Tokat İli Turhal İlçesinde yapılan çalışmada, üreticilerin %72.0’sinin buzağı, %26’sının yem bitkileri desteğinden faydalandıkları ve %43.0’ünün tarımsal desteklerden telefonlarına gelen mesaj ile haberdar oldukları belirlenmiştir. Wang vd. (2021) tarafından Bhutan’da yapılan çalışmada üreticilerin %90.0’nından fazlasının en az bir tarımsal destekten faydalandıkları, büyük işletmelerin küçük işletmelere göre, daha fazla oranda tarımsal destekten faydalandıkları tespit edilmiş, Büyükcan ve Tan (2020) Çanakkale’de yaptıkları çalışmada, üreticilerin tamamının süt primi, %90.4’ünün yem bitkileri desteğinden faydalandığını ve üreticilerin süt prim desteklerini yetersiz bulduklarını belirlemiştir. Akdoğan ve Akbay (2022) tarafından İzmir’de yapılan çalışmada, üreticilerin %94.1’inin tarımsal desteklerden faydalandıkları, %56.8’inin destekleri yetersiz bulunduğu ve tarımsal desteklere başvuru sırasında bürokratik işlemlerin çok olduğu tespit edilmiştir. Özdemir vd. (2022) tarafından Balıkesir İli Gönen İlçesinde yapılan çalışmada, üreticilerin %80.0’inden fazlasının hem mevcut hem de geçmişte tarımsal desteklerden faydalandıkları, buzağı desteği dışında diğer desteklerin yetersiz olduğu ve desteklerin üretim ve verimliliği artırmada etki etmediği belirtilmiştir. Akbay ve Bilgiç (2023) tarafından yapılan çalışmada, işletmelerin %70.1’inin süt sığırcılığında uygulanan desteklerden yararlandıklarını ve işletme genişliği, yem bitkisi ekim alanı ve laktasyon süresi ile süt sığırcılığı desteklerinden yararlanma arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili gerek yerli gerekse yabancı literatürde yeterli sayıda çalışma olmasına karşın, araştırma alanında yeterli çalışmanın yapılmamış olması, araştırmanın yapılmasında önemli bir motivasyon kaynağı oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Van ilinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin tarımsal desteklerden faydalanma durumlarını ve tarımsal desteklere olan bakış açılarını belirlemektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini, Van ilinde süt sığırcılığının yoğun olarak yapıldığı Tuşba (68 anket), Muradiye (58 anket) ve Gevaş (52 anket) ilçelerindeki toplam 178 işletmeden elde edilen anket verileri oluşturmaktadır. İşletmelerin 89'u Van Damızlık Sığır Yetitiricileri Birliğine üye, yarsısı değildir. Birliğe üye işletmelerin örnek hacminin belirlenmesinde oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Newbold, 1995; Miran, 2002).

$$n = \frac{N * p * (1 - p)}{(N - 1)\sigma_p^2 + p(1 - p)}$$

$$n = \frac{1045 * 0.5 * 0.5}{1044 * 0.0026 + 0.5 * 0.5} \cong 89$$

$$\sigma_p^2 = \left(\frac{r}{Z_{\alpha/2}} \right)^2 = \left(\frac{0.10}{1.96} \right)^2 = 0.0026$$

n: Örnek büyüklüğü (89)

N: Popülasyondaki işletme sayısı (1045),

σ_p^2 : Oranın varyansı (0.0026)

r: Ortalamadan izin verilen hata payı (%10),

$Z_{\alpha/2}$: z cetvel değeri,

p: Popülasyon içerisinde işletmelerin Van Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine üye olma olasılığını göstermektedir. Burada %95 güven aralığında ($z=1.96$) ve ortalamadan %10 sapma dikkate alınmış ve anket yapılacak çiftçi sayısı 89 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada birliğe üye olan işletme sayısı kadar üye olmayan işletme ile de anket yapılmış ve örnek büyüklüğü 178 olarak belirlenmiştir.

Anketler 2019 yılı Haziran-Eylül ayları arasında gerçekleştirilmiştir.

Anketlerden elde edilen veriler, işletmelerin tarımsal desteklerden faydalanma ve faydalanmama durumlarına göre gruplandırılmış ve gruplara göre belirlenen değişkenler arasında fark olup olmadığı Mann-Whitney U testi (veriler normal dağılım göstermediği için) ile gruplara göre belirlenen değişkenler arasında ilişki olup olmadığı khi kare bağımsızlık testi ile test edilmiştir.

Ayrıca işletmeler sahip oldukları inek sayısına göre 1-5 baş (88 işletme), 6-10 baş (55 işletme) ve 11 baş ve üzeri (35 işletme) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Konu ile ilgili benzer çalışmalarda da işletmelerin sahip oldukları inek sayısına göre gruplara ayrıldığı görülmektedir (Keskin ve Dellal, 2011, Susanty vd., 2017; Gençdal, Terin ve Yıldırım., 2019; Özdemir vd., 2022). Araştırmada işletme grupları ile faydalanılan tarımsal destekler arasında ilişki olup olmadığı khi kare bağımsızlık testi ve işletme gruplarına göre faydalanılan tarımsal destek sayıları arasında fark olup olmadığı Kruskal Wallis (veriler normal dağılım göstermediği için) testi ile analiz edilmiştir. Üreticilerin tarımsal desteklerle ilgili yaşadıkları sorunların belirlenmesinde ise 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmada üreticilerin %89.9'unun tarımsal desteklerden faydalandığı, %10.1'inin ise faydalanmadığı belirlenmiştir. Benzer çalışmalarda üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanma oranı Kahramanmaraş'ta %73.4 (Erdal, Erdal ve Gürkan, 2013), Tekirdağ'da %100,0 (Daldal, 2016), Tokat'ta %90 (Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan, 2020), Balıkesir'de %85.5 (Özdemir vd., 2022) ve İzmir'de %94.1 (Akdoğan ve Akbay, 2022) olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları ile literatür sonuçları arasında önemli bir farkın olmadığı söylenebilir. Tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin %50.0'si desteklerle ilgili başvuru şartlarını sağlamadığı, %27.8'inin desteklerden haberdar olmadığı ve %22.2'si tapu

sorunları nedeniyle tarımsal desteklerden faydalanamadığını belirtmiştir. Balıkesir’de yapılan çalışmada üreticilerin %55.6’sının destekleri yetersiz bulduğu, %22.2’sinin başvuru zamanını kaçırdığı ve %11.1’inin bürokratik işlemlerin fazla olması nedeniyle desteklerden faydalanamadığı belirlenmiştir (Özdemir vd., 2022). Bu sonuçlara göre bölgesel olarak üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanamama durumlarının farklı nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmada, işletmelerin demografik ve işletmecilik yapılarına ait özellikler tarımsal desteklerden faydalanma ve faydalanmama durumlarına göre karşılaştırmalı olarak verilmiştir (Tablo 1). Tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama işletmeci yaşı 47.53 iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde ortalama işletmeci yaşı 45.46 olarak tespit edilmiştir. Balıkesir’de yapılan çalışmada ortalama işletmeci yaşı 43.56 (Özdemir vd., 2022), Tokat’ta 46.65 (Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan, 2020) ve İzmir’de 47.4 (Akdoğan ve Akbay, 2022) olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları ile literatür sonuçlarının benzer olduğu görülmektedir.

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama süt sığırcılığı deneyim süresi 26.70 yıl iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde bu süre 18.94 yıl olarak belirlenmiştir. Süt sığırcılığı deneyim süreleri arasındaki fark istatistik olarak anlamlı bulunmuştur ($P<0.05$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan süt sığırcılığı işletmelerinin daha deneyimli ve tecrübeli oldukları söylenebilir. Balıkesir’de yapılan çalışmada işletmelerin ortalama süt sığırcılığı deneyim süresi 24.21 yıl (Özdemir vd., 2022), Ağrı’da yapılan çalışmada 24.3 yıl (Bakan ve Aydın, 2016) ve Doğu Akdeniz Bölgesinde yapılan çalışmada 18.97 yıl (Özer ve İkikat Tümer, 2021) olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama eğitim süresi 5.85 yıl iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde bu süre 5.22 yıl olarak tespit edilmiştir. Abay vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada tarımsal

desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama eğitim süresi 7 yıl, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde 6 yıl, Ağır ve Akbay (2018) tarafından yapılan çalışmada tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama eğitim süresi 8.02 yıl, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde ise 6.11 yıl olarak tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçların literatüre göre daha düşük olduğu, diğer bir ifade ile ildeki üreticilerin eğitim düzeyinin düşük olduğu söylenebilir. Benzer çalışmalarda süt sığırcılığı işletmelerinde ortalama eğitim süresi, Erzurum’da 6.4 yıl (Aksoy, Güler ve Terin, 2014), Van’da 5.1 yıl (Gençdal, Terin ve Yıldırım, 2016), İzmir’de 7.01 (Uzmay ve Çınar, 2016), Aksaray’da 6.7 yıl (Paksoy ve Bulut, 2022) ve Balıkesir’de 6.62 yıl (Özdemir vd., 2022) olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde toplam gelir içinde süt sığırcılığının payı %61.41 iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde bu oran %43.89’dur. Gruplar arasındaki fark istatistik olarak anlamlı bulunmuştur ($P<0.05$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan süt sığırcılığı işletmelerinde, toplam gelir içinde süt sığırcılığının payının daha yüksek olduğu, diğer bir ifade ile tarımsal desteklerden yararlanan işletmelerin toplam gelirlerinin daha fazla süt sığırcılığına dayandığı söylenebilir. Özdemir vd.(2022) tarafından Balıkesir’de yapılan çalışmada toplam tarımsal gelir içinde süt sığırcılığının payının %65.32 olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerin ortalama işledikleri arazi miktarı 129.48 dekar iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde 64.72 dekadır. İşlenen arazi miktarları arasındaki fark istatistik olarak anlamlı bulunmuştur ($P<0.05$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan süt sığırcılığı işletmelerinin işledikleri arazi miktarı daha fazladır. Bu sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü özellikle alan bazlı tarımsal desteklerden faydalanabilmek için işletmelerin arazilerini işlemesi gerekmektedir. Abay vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada da tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerin ortalama

işletme büyüklüğünün tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama inek sayısı 8.24 baş iken, tarımsal desteklemelerden faydalanmayan işletmelerde ortalama inek sayısı 4.89 baştır. Tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde yıllık ortalama süt üretim miktarı 10997.84 kg iken, tarımsal desteklerden faydalanmayan işletmelerde 5368.33 kg'dır. İşletmelerin sahip oldukları ortalama inek sayısı ve yıllık ortalama süt üretim miktarları arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı

bulunmuştur ($P<0.01$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan süt sığırcılığı işletmelerinin sahip oldukları inek sayısı ve süt üretim miktarının, desteklerden faydalanmayan işletmelere göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü inek sayısı fazla olan işletmelerin hem daha fazla destekten faydalanma hem de daha fazla süt üretebilme olanakları bulunmaktadır Semerci ve Çelik (2017) tarafından Hatay'da yapılan çalışmada da tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerde ortalama inek sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Süt sığırcılığı işletmelerine ait tanımlayıcı istatistikler

	Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu	N	Ortalama	St. Sapma	P değeri
Demografik yapı					
Yaş	Evet	160	47.53	13.22	0.256
	Hayır	18	45.56	13.31	
Süt sığırcılığı deneyim süresi (yıl)	Evet	160	26.70	13.63	0.027**
	Hayır	18	18.94	16.86	
Eğitim süresi (yıl)	Evet	160	5.85	2.48	0.305
	Hayır	18	5.22	2.26	
Ailedeki birey sayısı	Evet	160	7.14	3.03	0.474
	Hayır	18	7.61	2.03	
Toplam gelir içinde süt sığırcılığının payı (%)	Evet	160	61.41	32.55	0.032**
	Hayır	81	43.89	33.32	
İşletmecilik Yapısı					
İşlenen arazi (da)	Evet	160	129.48	202.71	0.029**
	Hayır	18	64.72	100.14	
İnek sayısı (baş)	Evet	160	8.24	7.90	0.003***
	Hayır	18	4.89	3.69	
Süt üretimi (kg/yıl)	Evet	160	10997.84	16515.93	0.018**
	Hayır	18	5368.33	7859.49	

Mann-Whitney U testine göre ortalamalar arasında fark **: 0.05, ***: 0,01 düzeyinde anlamlıdır

Araştırmada üreticilerin sahip oldukları bazı işletmecilik özellikleri ile tarımsal desteklerden faydalanma durumları arasında ilişki olup olmadığı khi kare bağımsızlık testi ile incelenmiş ve Tablo 2'de verilmiştir. Tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %53.1'i, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin ise %22.2'si Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine (DSYB) üyedir. Tarımsal desteklerden faydalanma durumu ile DSYB üye olma arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($P<0.05$). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin, DSYB'ne üye olma

durumu daha fazladır. Aksoy vd. (2014) tarafından Erzurum'da ve Akbay ve Bilgiç (2023) tarafından 12 ili kapsayan çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur.

Tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %24.4'ü, kursa katılırken, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticiler süt sığırcılığı ile ilgili kursa katılmamıştır. Tarımsal desteklerden faydalanma durumu ile işletme sahiplerinin süt sığırcılığı ile ilgili kursa katılması arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($P<0.05$). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin, süt sığırcılığı ile ilgili kursa katılımlarının daha fazla

olduğu söylenebilir. Bu sonuç beklentilerle katılan çiftçileri daha bilinçli ve tarımsal uyumludur. Çünkü faaliyet alanı ile ilgili kursa yeniliklere açık olduğu söylenebilir.

Tablo 2. İşletmelerin bazı özellikleri ile desteklerden faydalanma durumu arasındaki ilişki

Değişken adı	Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu				X ² değeri	P değeri
	Evet		Hayır			
	N	%	N	%		
İnek varlığı						
1-5 baş	76	47.5	12	66.7	2.435	0.296
6-10 baş	51	31.9	4	22.2		
10 ve üzeri	33	20.6	2	11.1		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
DSYB Üyelik durumu						
Üye	85	53.1	4	22.2	6.181	0.013**
Üye değil	75	46.9	14	77.8		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Süt sığırıcılığı ile kursa katılma						
Evet	39	24.4	0	0.00	5.619	0.018**
Hayır	121	75.6	18	100.0		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Traktöre sahip olma						
Evet	100	62.5	5	27.8	8.063	0.005***
Hayır	60	37.5	13	72.2		
Toplam	160	100.0	150	100.0		
İşletmede kayıt tutma						
Evet	49	30.6	1	5.6	5.034	0.025**
Hayır	111	69.4	17	94.4		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Yem bitkileri üretme						
Evet	139	86.9	10	55.6	11.637	0.001***
Hayır	21	13.1	8	44.4		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Uzmanlardan destek alma						
Evet	135	84.4	11	61.1	5.938	0.015**
Hayır	25	15.6	7	38.9		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Hayvan hayat sigortası yaptırma						
Evet	28	17.5	0	0.0	3.738	0.053*
Hayır	132	82.5	18	100.0		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Suni tohumlama yaptırma						
Evet	79	49.4	3	16.7	6.967	0.008***
Hayır	81	50.6	15	83.3		
Toplam	160	100.0	18	100.0		
Gelecek yıllarda süt sığırıcılığını bırakmayı						
Evet	20	12.5	7	38.9	8.759	0.003***
Hayır	140	87.5	11	61.1		
Toplam	160	100.0	18	100.0		

*:0.10, **: 0.05, ***: 0,01 düzeyinde anlamlıdır

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %62.5'i, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin ise %27.8'i traktöre sahiptir. Tarımsal desteklerden faydalanma durumu ile traktöre sahip olma durumu arasında

istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (P<0.01). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin, traktöre sahip olma oranı daha fazladır. Bu sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü traktöre sahip işletmeler daha fazla araziye

ve hayvan varlığına sahip işletmelerdir. Bu nedenle tarımsal desteklerden faydalanma durumları daha fazladır.

Hayvancılık işletmelerinde kayıt tutmak, işletmelerde verimliliği ve karlılığı artıran önemli bir unsurdur (Gökçen, 2014). Tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %30.6'sı, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin ise %5.6'sı işletmelerinde kayıt tutmaktadır. Üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanma durumu ile işletmede kayıt tutma arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0.05$). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin işletmelerinde kayıt tutma oranı daha fazladır. Ağır ve Akbay (2018) tarafında yapılan çalışmada da tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin işletmelerinde kayıt tutma oranı yüksek bulunmuştur.

Hayvansal üretimde en önemli maliyet kalemlerinden biri yem maliyetleridir. İşletmelerin üretim maliyetlerini düşürmesi ve karlı bir hayvancılık yapması için yem bitkileri üretmesi oldukça önem taşımaktadır. Araştırmada tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %86.9'u, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin ise %55.6'sı yem bitkileri üretimi yapmaktadır. Tarımsal desteklerden faydalanma durumu ile yem bitkileri üretimi yapma arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur ($P<0.01$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin, yem bitkileri üretim oranı daha yüksektir. Ağır ve Akbay (2018) ve Akbay ve Bilgiç (2023) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur.

Süt sığırcılığı işletmeleri birçok risk ve belirsizlikle karşı karşıyadır. Bu nedenle işletmelerin hayvan hayat sigortası yaptırması, var olan riskleri yönetmede en etkin yöntemlerden biridir. Araştırmada tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %17.5'i hayvan hayat sigortası yaptırırken, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin hiçbiri bu sigortayı yaptırmamıştır. Tarımsal desteklerden faydalanma ile hayvan hayat sigortası yaptırma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($P<0.10$). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan

üreticilerinin hayvan hayat sigortası yaptırma oranı daha yüksektir.

Suni tohumlama, büyükbaş hayvancılık işletmelerinin daha verimli et ve süt buzağısına sahip olmalarına katkı sağlamaktadır. Araştırmada tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %49.4'ü, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin %16.7'si suni tohumlama yaptırmaktadır. Tarımsal desteklerden faydalanma ile suni tohumlama yaptırma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0.01$). Bu sonuca göre tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin suni tohumlama yaptırma oranlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmada, tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin %12.5'i, tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin ise %38.9'u gelecek yıllarda süt sığırcılığı faaliyetini bırakacaklarını ifade etmişlerdir. Tarımsal desteklerden faydalanma ile gelecek yıllarda süt sığırcılığını bırakmayı düşünme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($P<0.01$). Bu sonuca göre, tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin gelecek yıllarda süt sığırcılığını bırakmayı düşünme oranları daha düşüktür. Diğer bir ifadeyle tarımsal desteklerden faydalanmayan üreticilerin gelecek yıllarda süt sığırcılığını bırakmayı düşünme oranları daha yüksektir. Bu sonuç tarımsal desteklerin üreticilerin üretimlerini gelecek yıllarda da sürdürebilmeleri açısından ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Balıkesir'de yapılan çalışmada da süt sığırcılığı işletmelerinin %39.4'ü destekler devam etse bile gelecekte süt sığırcılığını bırakmayı düşündüğü belirlenmiştir (Özdemir vd., 2022). Araştırmada işletmelerin faydalandıkları tarımsal destekler ile işletme büyüklükleri arasında ilişki olup olmadığı khi kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiş ve sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

İşletmelerin en fazla faydalandıkları tarımsal destek türü %82.6 ile buzağı desteğidir. İşletme büyüklüklerine göre bu oran 1-5 baş ineğe sahip işletmelerde %71.6, 6-10 baş ineğe sahip işletmelerde %92.7 ve 11 baş ve üzeri ineğe sahip işletmelerde %94.3'tür. İşletmelerin sahip olduğu inek sayısı arttıkça buzağı desteğinden faydalanma oranı da artmaktadır. İşletme

büyüklüğü ile buzağı desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($P<0.01$). Yapılan benzer çalışmalarda işletmelerin buzağı desteğinden faydalanma oranı Kuzeydoğu Bölgesinde %22.4 (Demir ve Yavuz,

2010), İzmir’de %74.6 (Torgut vd., 2019), Çanakkale’de %99.4 (Büyükcan ve Tan, 2020) ve Tokat’ta %72.0 (Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan, 2020) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. İşletme büyüklüğü ile faydalanılan tarımsal destekler arasındaki ilişki

Destek adı	İnek varlığına göre gruplar								X ² değeri	P değeri
	1-5 baş		6-10 baş		11 baş +		Toplam			
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Buzağı desteği										
Evet	63	71.6	51	92.7	33	94.3	147	82.6	14.661	0.001***
Hayır	25	28.4	4	7.3	2	5.7	31	17.4		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Yem bitkileri desteği										
Evet	20	22.7	26	47.3	24	68.6	70	39.3	24.163	0.000***
Hayır	68	77.3	29	52.7	11	31.4	108	60.7		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Aşı desteği										
Evet	12	13.6	10	18.2	7	20.0	29	16.3	0.952	0.621
Hayır	76	86.4	45	81.8	28	80.0	149	83.7		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Mazot desteği										
Evet	57	64.8	37	67.3	27	77.1	121	68.0	1.778	0.411
Hayır	31	35.2	18	32.7	8	22.9	57	32.0		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Gübre desteği										
Evet	53	60.2	35	63.6	25	71.4	113	63.5	1.356	0.508
Hayır	35	39.8	20	36.4	10	28.6	65	36.5		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Toprak analizi desteği										
Evet	4	4.5	9	16.4	11	31.4	24	13.5	16.080	0.000***
Hayır	84	95.5	46	83.6	24	68.6	154	86.5		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Organik ve iyi tarım desteği										
Evet	0	0.0	7	12.7	6	17.1	13	13.5	14.329	0.001***
Hayır	88	100.0	48	87.3	29	82.9	165	86.5		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		
Sertifikalı tohum desteği										
Evet	6	6.8	7	12.7	9	25.7	22	12.4	8.264	0.016***
Hayır	82	93.2	48	87.3	26	74.3	156	87.6		
Toplam	88	100.0	55	100.0	35	100.0	178	100.0		

*:0.10, **: 0.05, ***: 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Not: Çalışmada TKDK destekleri dikkate alınmamıştır.

Araştırmada işletmelerin %39.3’ünün yem bitkileri desteğinden faydalandığı tespit edilmiştir.

İşletme büyüklüklerine göre yem bitkileri desteğinden faydalanma oranı 1-5 baş ineğe sahip

işletmelerde %22.7, 6-10 baş ineğe sahip işletmelerde %47.3 ve 11 baş ve üzeri ineğe sahip işletmelerde %68.6'dır. İşletmelerin sahip olduğu inek sayısı arttıkça yem bitkileri desteğinden faydalanma oranı da artmaktadır. İşletme büyüklüğü ile yem bitkileri desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($P<0.01$). Yapılan benzer çalışmalarda işletmelerin yem bitkileri desteğinden faydalanma oranı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde %50.8 (Demir ve Yavuz, 2010), Çanakkale'de %90.4 (Büyükcan ve Tan, 2020), Tokat'ta %26.0 (Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan, 2020) ve Balıkesir'de %82.3 (Özdemir vd., 2022) olarak belirlenmiştir.

Araştırmada işletmelerin %68.0'inin mazot ve %63.5'inin gübre desteğinden faydalandıkları tespit edilmiştir. İşletme büyüklüklerine göre mazot ve gübre desteğinden faydalanma oranı sırasıyla, 1-5 baş ineğe sahip işletmelerde %64.8 ve %60.2, 6-10 baş ineğe sahip işletmelerde %67.3 ve %63.6 ve 11 baş ve üzeri ineğe sahip işletmelerde %77.1 ve %71.4'tür. İşletmelerin sahip olduğu inek sayısı arttıkça mazot ve gübre desteğinden faydalanma oranı da artmaktadır. Ancak işletme büyüklüğü ile mazot ve gübre desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki anlamlı değildir ($P>0.05$). Torgut vd. (2019) tarafından İzmir'de yapılan çalışmada işletmelerin %76.12'sinin mazot ve gübre desteğinden faydalandıkları belirlenmiştir.

Araştırmada işletmelerin %13.5'inin toprak analizi desteğinden faydalandıkları belirlenmiştir. İşletme büyüklüklerine göre toprak analizi desteğinden faydalanma oranı 1-5 baş ineğe sahip işletmelerde %4.5, 6-10 baş ineğe sahip işletmelerde %12.7 ve 11 baş ve üzeri ineğe sahip

işletmelerde %17.1'dir. İşletmelerin sahip olduğu inek sayısı arttıkça toprak analizi desteğinden faydalanma oranı da artmaktadır. İşletme büyüklüğü ile toprak analizi desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($P<0.01$). Abay vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada üreticilerin %32.5'inin toprak analizi desteğinden faydalandıkları belirlenmiştir.

Araştırmada işletmelerin %13.5'inin organik tarım ve %12.4'ünün sertifikalı tohum desteğinden faydalandıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin sahip olduğu inek sayısı arttıkça organik tarım ve sertifikalı tohum desteğinden faydalanma oranı da artmaktadır. İşletme büyüklüğü ile organik tarım desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki %1, işletme büyüklüğü ile sertifikalı tohum desteğinden faydalanma durumu arasındaki ilişki %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Torgut vd. (2019) tarafından İzmir'de yapılan çalışmada işletmelerin %4.48'inin sertifikalı tohum desteğinden faydalandıkları belirlenmiştir.

Araştırmada işletme büyüklüklerine göre faydalanılan toplam destek sayısı, 1-5 baş ineğe sahip işletmelerde 2.44, 6-10 baş ineğe sahip işletmelerde 3.38 ve 11 baş ve üzeri ineğe sahip işletmelerde 4.20'dir (Tablo 4). İşletme büyüklüklerine göre faydalanılan toplam destek sayısı arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ($P<0.01$). Bu sonuca göre büyük işletmelerin daha fazla sayıda destekten faydalandıkları söylenebilir. Bu sonuç beklentilerle uyumludur. Ağır ve Akbay (2019) tarafından Adana'da yapılan çalışmada da hayvan sayısı arttıkça işletmelerin faydalandığı destek sayısının arttığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Gruplara göre toplam faydalanılan tarımsal destek sayıları

Değişken	Gruplar								X ²	P
	1-5 baş		6-10 baş		11 baş +		Toplam			
	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma		
Toplam faydalanılan destek sayısı*	2.44	1.60	3.38	2.10	4.20	2.30	3.08	2.03	11.525	0.000***

*Kruskall Wallis testine göre gruplar arasındaki fark 0.01 için anlamlıdır

Araştırmada üreticilerin tarımsal desteklerle ilgili düşünceleri Tablo 5'te verilmiştir. Üreticilerin %40.0'ı tarımsal destekleri teşvik edici bulurken, %60.0'ı teşvik edici bulmamaktadır. 1-5 baş ineği olan işletmelerin %35.5'i, 6-10 baş ineği olan işletmelerin %37.3'ü ve 11 baş ve üzeri ineği olan işletmelerin %54.6'sı tarımsal destekleri teşvik edici bulmaktadır. Bu sonuca göre, işletme büyüklüğü arttıkça üreticilerin tarımsal destekleri teşvik edici bulma oranı artmaktadır. Elde edilen sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü işletmeler

büyükçe daha fazla sayıda destekten faydalanmaktadır. Tarımsal destekleri teşvik edici bulan üreticilerin %57.8'i hayvan varlıklarında artış olduğunu, %23.4'ü yem bitkileri üretiminin arttığını ve %18.8'i süt üretiminin arttığını belirtmişlerdir. İzmir'de yapılan benzer çalışmada üreticilerin tarımsal desteklerin işletmelere etkileri konusunda kararsız kaldıkları, desteklerin küçük işletmelere etkisinin az, orta ve büyük ölçekli işletmelere etkisinin fazla olduğu belirlenmiştir (Torgut vd., 2019).

Tablo 5. Üreticilerin tarımsal desteklerle ilgili görüşleri

Değişkenler	Gruplar							
	1-5 baş		6-10 baş		11 baş +		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Desteklerin üretimi teşvik durumu								
Evet	27	35.5	19	37.3	18	54.6	64	40.0
Hayır	49	64.5	32	62.7	15	45.4	96	60.0
Toplam	76	100.0	51	100.0	33	100.0	160	100.0
Desteklerden haberdar olma durumu								
Görsel ve yazılı basın	3	3.5	8	13.6	5	14.7	16	9.0
Üyesi olunan tarımsal örgütlerden	12	14.1	7	11.8	5	14.7	24	13.5
Diğer çiftçilerden	38	44.7	22	37.3	11	32.4	71	39.9
Tarım il ve ilçe müdürlüklerinden	32	37.7	22	37.3	13	38.2	67	37.6
Toplam*	85	100.0	59	100.0	34	100.0	178	100.0
Destek miktarlarının yeterlilik durumu**								
Evet	4	5.2	6	11.8	9	27.3	19	11.9
Hayır	49	64.5	30	58.8	15	45.5	94	58.8
Kısmen	23	30.3	15	29.4	9	27.3	47	29.4
Toplam	76	100.0	51	100.0	33	100.0	160	100.0
Tarımsal destekler nerelere harcanıyor								
Tarımsal girdi alımı	43	51.2	25	37.3	26	44.8	94	45.0
Borçların ödenmesi	25	29.8	32	47.8	12	20.7	69	33.0
Ev ihtiyaçları	16	19.0	10	14.9	20	34.5	46	22.0
Toplam*	84	100.0	67	100.0	58	100.0	209	100.0
Desteklerin işletme gelirine katkı sağlama durumu**								
Evet	8	10.5	15	29.4	9	27.3	32	20.0
Hayır	32	42.1	12	23.5	4	12.1	48	30.0
Kısmen	36	47.4	24	47.1	20	60.6	80	50.0
Toplam	76	100.0	51	100.0	33	100.0	160	100.0

* Birden fazla seçenek belirtilmiştir ** Khi kare analizine göre değişkenler arasındaki ilişki %5 düzeyinde anlamlıdır

Üreticilerin %39.9'u tarımsal desteklerle ilgili bilgileri köydeki diğer çiftçilerden, %37.6'sı Tarım il ve ilçe müdürlüklerinden, %13.5'i üyesi olduğu kooperatif veya birliklerden ve %9.0'u yazılı ve görsel medyadan aldıkları belirlenmiştir (Tablo 5). İzmir'de yapılan çalışmada üreticilerin

tarımsal desteklerle ilgili bilgi kaynaklarının %52.24 ile televizyon ve internet, %17.91 ile kooperatif veya birlik mesajı, %17.91 ile Tarım bakanlığı personeli olduğu (Torgut vd., 2019), Tokat'ta yapılan çalışmada %43.0'ü telefona gelen mesajlardan, %24.0'ü Tarım Bakanlığı

personelinden, %16.0'sı televizyondan ve %6.0'sının komşu ve akrabalar olduğu (Yüzbaşıoğlu ve Kızılarlan, 2020) tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçların ilgili literatürle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada üreticilerin %11.9'u yapılan tarımsal destekleri yeterli bulurken, %58.8'i yeterli bulmamakta, %29.4'ü ise kısmen yeterli bulmaktadır. İşletme büyüklüğü arttıkça tarımsal destekleri yeterli bulma oranı artarken, işletme büyüklüğü küçüldükçe tarımsal destekleri yeterli bulmama oranı artmaktadır. Tarımsal destekleri yeterli bulma ile işletme büyüklüğü arasındaki ilişki anlamlıdır ($P < 0.05$). Bu sonuç beklentilerle uyumludur. Çünkü büyük işletmeler daha fazla destek aldığı için tarımsal destekleri yeterli bulurken, küçük işletmelerde daha az destekten faydalandıkları için tarımsal destekleri yeterli görmemektedir. Tekirdağ (Daldal, 2016), İzmir (Akdoğan ve Akbay, 2022) ve Balıkesir'de (Özdemir vd., 2022) yapılan benzer çalışmalarda da üreticilerin büyük bir bölümünün tarımsal destekleri yeterli bulmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada üreticilerin %45.0'i tarımsal destekleri tarımsal girdi alımında, %33.0'ü borçlarını ödemede ve %22.0'si ev ihtiyaçlarını karşılamak için harcadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre üreticilerin yarıdan fazlası (%55.0) tarımsal destekleri tarım dışı alanlarda harcamaktadır. İzmir'de yapılan çalışmada süt sığırcılığı işletmelerinin %43.30'unun tarımsal destekleri hayvancılık alanında ve %8.95'inin borç ödemede kullandığı (Torgut vd., 2019), Tekirdağ'da yapılan çalışmada üreticilerin anaç sığır ve besilik et desteklerinin sırasıyla %84.4'ünü ve %66.7'si borçlarını ödeme de kullandıkları (Daldal, 2016) belirlenmiştir. Araştırma sonuçları ve literatür sonuçları dikkate alındığında üreticilerin genel olarak tarımsal destekleri tarımsal girdi alımı ve borç ödemede kullandıkları ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada üreticilerin %20.0'si tarımsal desteklerin gelirlerine katkı sağladığını %50.0'si kısmen katkı sağladığını ve %30.0'u katkı sağlamadığını belirtmiştir. Bu sonuçlara göre, üreticilerin önemli bir bölümü (%70) tarımsal desteklerin gelirlerine katkı sağladığı

düşüncesindedir. Tarımsal desteklerin gelirlerine katkı sağlamadığını belirten üreticilerin ağırlıklı olarak küçük işletmeler olduğu söylenebilir.

Araştırmada üreticilerin tarımsal desteklerle ilgili yaşadıkları sorunlar 5'li Likert ölçeği kullanılarak tespit edilmiştir. Araştırmada tarımsal desteklerle ilgili en önemli sorunun desteklerin zamanında ödenmiyor olması olduğu belirlenmiştir. Balıkesir'de yapılan çalışmada üreticilerin %77.2'si desteklerle ilgili sorun yaşadığını ve en önemli sorunun memurların ilgisizliği olduğu (Özdemir vd., 2022) ve İzmir'de yapılan çalışmada üreticilerin %46.27'sinin desteklerle ilgili sorun yaşadığı ve en önemli sorunun fazla miktarda belge isteme ve bürokratik işlemler olduğu belirlenmiştir (Torgut vd., 2019).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, süt sığırcılığı işletmelerinin tarımsal desteklerden faydalanma durumu ve tarımsal desteklerle ilgili görüşleri işletme büyüklüğü dikkate alınarak incelenmiştir. Araştırmada üreticilerin büyük bir çoğunluğunun (%89.9) tarımsal desteklerden faydalandığı, en fazla faydalanılan desteğin buzağı desteği ve sırasıyla mazot, gübre ve yem bitkileri desteği olduğu tespit edilmiştir. Tarımsal desteklerden faydalanan işletmeler ile faydalanamayan işletmeler arasında deneyim süresi, işlenen arazi büyüklüğü, inek sayısı ve süt üretim miktarları arasında anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Tarımsal desteklerden faydalanan üreticilerin DSYB üye olma, süt sığırcılığı ile ilgili kursta katılma, traktöre sahip olma, işletmede kayıt tutma, yem bitkileri üretimi yapma, hayvan hayat sigortası, suni tohumlama yaptırma ve uzmanlardan destek alma konularında daha bilinçli ve farkındalığa sahip oldukları söylenebilir.

İşletmenin sahip olduğu inek varlığı arttıkça faydalanılan tarımsal destek sayısının da arttığı, diğer bir ifade ile büyük işletmelerin daha fazla sayıda, küçük işletmelerin ise daha az sayıda tarımsal destekten faydalandığı söylenebilir. Araştırmada gelecek yıllarda süt sığırcılığını bırakmayı düşünen üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanamayan veya daha az

faidalanan işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç tarımsal desteklerin işletmeler için ne kadar hayati ve önemli olduğunu göstermektedir.

Araştırmada, üreticilerin yarısından fazlası (%60) tarımsal desteklerin üretimi teşvik etmediğini ve tarımsal desteklerin yeterli olmadığını belirtmiş olmasına karşın, işletme büyüdükçe bu durum azalmaktadır. Üreticilerin önemli bir kısmının tarımsal destekleri tarım dışı alanlarda (borç ödeme ve ev ihtiyaçları) harcadığı ve tarımsal desteklerin zamanında ödenmemesinin en önemli sorun olduğu belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre yapılabilecek öneriler; tarımsal destek başvuru koşullarının kolaylaştırılması ve küçük işletmelerinde başvuru yapabilmelerine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi, tarımsal destek miktarlarının ürün fiyatları ve maliyetleri dikkate alınarak üreticileri tatmin edecek seviyede belirlenmesi, bölgesel farklılıkları dikkate alan destek araçlarının belirlenmesi, tarımsal desteklerin tarımsal üretim dışında harcanmasını engellemek için aynı desteklerin uygulanması ve üreticilerin tarımsal örgütler, tarım il ve ilçe müdürlükleri ile iletişimlerinin artırılarak tarımsal desteklerden haberdar olmaları sağlanarak daha fazla sayıda üreticinin tarımsal desteklerden faydalanması sağlanmalıdır. Gerek bölge gerekse Van ili için önemli olan hayvansal üretim faaliyetlerinin sürdürülebilmesi ve geliştirilmesi için tarımsal desteklerin ve faidalanan üretici sayısının artırılması bölgenin kalkınması için oldukça önemlidir.

Teşekkür

Bu çalışmayı, FBA-2018-6414 nolu proje ile destekleyen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Abay, C., Türkekul, B., Ören, M.N., Gürer, B. ve Özalp, B. (2017). Türkiye’de Üreticilerin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu

Üzerine İnceleme. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 130-136.

Akbay, C., Bilgiç, A. (2023). The Effects of Subsidies on the Profitability of Dairy Cattle Farming in Türkiye. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 26(4), 888-901.

Ağır, H.B. ve Akbay, C. (2018). Üreticilerin Besi Sığırcılığı Desteklerinden Yararlanması Üzerine Etkili Faktörler. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 21(5), 738-744.

Akdoğan, F. ve Akbay, C. (2022). İzmir İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Desteklemelerden Yararlanma Düzeyleri, Sorunları ve Beklentileri. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 9(4), 907-915.

Aksoy, A., Güler, İ.O., Terin, M. (2014). Erzurum İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye Olan ve Olmayan Üreticilerin Belirli Özellikler Açısından Karşılaştırılması. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 31(3): 82-90.

Aksoy, A., Terin, M. ve Keskin, A. (2012). Türkiye Süt Sığırcılığında İslah ve Destekleme Politikalarının Bölgesel Etkileri Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(1), 59-64.

Bakan, Ö. ve Aydın, R. (2016). Ağrı İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 47 (2), 113-122.

Büyükcan, B. ve Tan, S. (2020). Çanakkale İli Biga İlçesinde Süt Üreticilerinin Hayvancılık Politikalarına Bakış Açılarının İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 51 (3), 258-266.

Choden, D., Timsina, M.P., Rai, D.B., Tamang, N.B. (2017). Effects of government subsidy support on livelihood of

dairy farmers in Bhutan. Bhutan Journal of Animal Science, 1(1), 1-4.

CSBB, (2024). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Dairesi Başkanlığı, 2024 Yılı Programı.

- Daldal, N. (2016). Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ İli Örneği. (Yüksek Lisans Tezi) Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Demir, N. ve Yavuz, F. (2010). Hayvancılık Destekleme Politikalarına Çiftçilerin Yaklaşımlarının Bölgelerarası Karşılaştırmalı Analizi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41 (2), 113-121.
- Erdal, G., Erdal, H. ve Gürkan, M. (2013). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Desteklerin Üretici Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş İli Örneği). Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 3(2), 92-98.
- Gençdal, F., Terin, M. ve Yıldırım, İ. (2016). Tarımsal Kalkınma Kooperatif Ortağı Olan ve Olmayan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Belirli Kriterler Açısından Karşılaştırılması: Van İli Gevaş İlçesi Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 33(1), 1-8.
- Gençdal, F., Terin, M. ve Yıldırım, İ. (2019). The influence of scale on profitability of dairy cattle farms: a Case study in eastern part of Türkiye. *Custos e@ gronegocio on line*, 15(3), 50-63.
- Gökçen, H. (2014). Hayvancılıkta kayıt tutmanın önemi. <http://www.hazimgokcen.net/hayvancilik/hayvancilikta-kayit-tutmanin-onemi/> (17.05.2024).
- Keskin, G. ve Dellal, İ. (2011). Trakya Bölgesinde Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyetinde Brüt Kar Analizi. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17(2),177-182.
- Miran, B. (2002). Temel İstatistik. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- McCloud, N., Kumbhakar, S.C. (2008). Do subsidies drive productivity? A cross-country analysis of Nordic dairy farms. *Bayesian Econometrics*, 23, 245-274.
- Newbold, P. (1995). *Statistics for Business and Economics*. Prentice-Hall International, New Jersey
- Özdemir, Y., Kınıklı, F. ve Engindeniz, S. (2022). Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvancılık Desteklerinden Yararlanma ve Memnuniyet Düzeyinin Saptanması: Balıkesir İli Gönen İlçesi Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Özer, B. ve İkikat Tümer, E. (2021). Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 36(2), 187-200.
- Paksoy, M. ve Bulut, O.D. (2020). Aksaray İlinde Süt Sığırcılığı Yapan Kooperatif Ortaklarının Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Kooperatif-Ortak İlişkilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 6(2), 252-262.
- Sayın, C. (2001). Türkiye’de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 139-150.
- Semerci, A. ve Çelik, A.D. (2017). Reflections of Animal Husbandry Subsidies on Dairy Cattle Enterprises: A Case Study of Hatay Province-Türkiye. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 92-100.
- Susanty, A., Bakhtiar, A., Jie, F. ve Muthi, M. (2017). The emprical model of trust, loyalty, and business performance of the dairy milk supply chain: A comparative study. *British Food Journal*, 119(12), 2765-2787.
- Terin, M., Ceylan, M., Çiftçi, K. ve Yıldırım, İ. (2022). Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye Olan ve Olmayan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvancılık Desteklerinden Faydalanma Durumlarının Analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 53(1), 42-50.
- Terin, M. ve Yavuz, F. (2015) 9. Türkiye Bölgeler Arası Optimum Süt ve Ürünleri Akışı: Spatial Denge Modeli. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 207-217.
- Torgut, E., Annayev, S., Türkekul, B. ve Örmeci Kart, M.Ç. (2019). Türkiye’de Uygulanmakta Olan Hayvancılık Desteklemelerinin Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelere Etkisi: İzmir İli Örneği. *Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 29-45.
- Uzmay, A. ve Çınar, G. (2016). İzmir İlinde Süt Sığırcılığı Yetiştiricilerinin Destekleme

Politikalarına Yönelik Tercih Hiyerarşisi; Bulanık Eşli Karşılaştırma. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22(2), 59-67.

Wang, S.W., Manjur, B., Kim, J.G. ve Lee, W.K. (2022). Assessing Socio-Economic Impacts of Agricultural Subsidies: A Case Study from

Bhutan. *Sustainability*, 11:3266, doi:10.3390/su11123266

Yüzbaşıoğlu, R. ve Kızılaslan, H. (2019). Tokat İli Turhal İlçesinde Hayvansal Destekleme Kullanan Üretici Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 9(1), 1-12.